

Pomoč nadarjenim učencem pri soočanju s težavami na socialnem in emocionalnem področju v sodelovanju s šolsko knjižnico

Participation of school library in helping talented students with social and emotional difficulties

> Manca Kokalj Vernig

Izveček

Nadarjeni učenci imajo lahko precejšnje težave na socialnem oziroma emocionalnem področju, ki so dostikrat drugačne od težav njihovih vrstnikov. Velikokrat imajo težave pri odnosih z vrstniki, počutijo se osamljene, lahko se tudi odtujijo ali pa svojo nadarjenost potisnejo v ozadje in se prilagodijo skupini. Zaradi visokih dosežkov nadarjenih se lahko od njih pričakuje, da bodo vedno uspešni na vseh področjih, kar lahko vodi v izčrpanost, stres, občutke krivde ali perfekcionizem. Za reševanje teh težav nadarjeni potrebujejo ustrezno pomoč, pri tem pa lahko sodeluje tudi šolska knjižnica. Ena od možnih oblik dela in aktivnosti, ki pomagajo nadarjenim pri soočanju s težavami na socialnem in emocionalnem področju, je tudi biblioterapija,¹ ki jo lahko izvaja šolski knjižničar.

Ključne besede

nadarjeni učenci, socialne in emocionalne težave nadarjenih učencev, biblioterapija, šolski knjižničar

UDK 159.922.76-056.45:027.8:37

Abstract

Talented students can have many problems in the social and emotional areas, and these problems in many cases differ from the problems of their peers. They often experience difficulties in building relationships, feelings of loneliness, even alienation, or try to keep their talent hidden to adapt to the group. Due to their high-level achievements they can be expected to always be successful in all areas which can lead to exhaustion, stress, perfectionism or feelings of guilt. In order to successfully address their problems the talented students need help, part of which can also be the school library. One of potential activities which help the talented address their social and emotional problems is bibliotherapy which can be performed by the school librarian.

Keywords

talented students, social and emotional problems, bibliotherapy, school librarian

1 Uvod

Glede na splošno laično mnenje, ki prevladuje, se predpostavlja, da so nadarjeni učenci v prednosti pred njihovimi vrstniki, saj se laže učijo ter hitreje dojemajo in jim je zato v življenju laže, saj vse dosežejo z manj truda. Vendar pa se velikokrat zgodi, da jim je v življenju prav zaradi nadarjenosti same oziroma posledic teže ter se soočajo z drugačnimi težavami kot njihovi vrstniki, zlasti na socialnem in emocionalnem področju razvoja. Če se tega zavedajo ali ne, potrebujejo ustrezno pomoč, ki jim jo vsaj v določeni meri lahko ponudijo v šoli.

¹ V slovenskem prostoru se uporabljajo različni termini za različne oblike bibliopedagoškega dela (bibliopreventiva, bibliosvetovanje, biblioterapija ipd.). V tem prispevku pa se avtorica sklicuje na tujejezično literaturo (Davis in Rimm, 1998; Neihart, 2006), v kateri uporabljajo izraz *Bibliotherapy*, torej ga prevaja kot biblioterapija.

2 Težave nadarjenih

Nadarjeni imajo edinstvene značilnosti, ki se bolj ali manj razlikujejo od značilnosti njihovih vrstnikov.

Betts in Niehart (1988, po Davis in Rimm, 1998, str. 398) razdelita nadarjene v šest skupin glede na kognitivne in motivacijske značilnosti ter njihove potrebe:

- Uspešni nadarjeni: prilagodljivi, storilnostno usmerjeni, perfekcionistični. Čeprav jih odrasli in vrstniki občudujejo, se morajo ti nadarjeni naučiti tvegati ter razviti asertivnost in notranjo motivacijo.
- Izzivalci: kreativni, toda frustrirani, z dolgočaseni, uporniški in težijo k prepričanju v stilu »kdo bo zmagal«. Potrebujemo več samozavedanja, samonadzora, fleksibilnosti, občutka pripadnosti skupini, pa tudi podporo njihovi ustvarjalnosti.
- Prezrti nadarjeni: ne zaupajo vase, so sramežljivi in tihi ter imajo slabo samopodobo. Kot nadarjene se jih zlahka prezre. Delujejo kot konformisti in se izogibajo tveganjem. Potrebujemo več samozavedanja, samosprejemanja, interakcije z nadarjenimi vrstniki in neodvisnosti pri sprejemanju odločitev.
- Neuspešni nadarjeni: so zamerljivi, jezni, eksplozivni in izčrpani, saj sistem ni bil zasnovan tako, da bi opazil njihove potrebe. Odrasli jih pogosto vidijo kot upornike, sošolci pa dostikrat kot domišljavce in sanjače. So precej nesamozavestni. Morajo dobiti priložnost za delo z odraslimi, ki jim zaupajo; pomagati jim je treba v okviru osebnega in družinskega svetovanja.
- Dvojno označeni oziroma dvojno izjemni (*double-labeled*) nadarjeni: imajo npr. učne težave, telesni primanjkljaj ali emocionalne težave. Imajo nizek občutek lastne vrednosti, počutijo se frustrirani, brez moči in jezni. Videti so lahko kot povprečneži ali pa kot čudaki. Tudi sami lahko vidijo le svoj primanjkljaj. Potrebujemo pomoč pri razvijanju ustreznih spretnosti, ki temeljijo na njihovih močnih področjih, in podporo odraslih ter vrstnikov.
- Avtonomni nadarjeni: imajo dobro samopodobo, sprejemajo svoje pozitivne in negativne strani. So entuziasti, notranje motivirani in uravnovešeni. Vsi jih imajo za odgovorne ljudi. Kljub vsemu potrebujejo podporo, zastopanje njihovih potreb in spodbujanje razvoja.

Columbus Group (1991, po Silverman, 1997) nadarjenost predstavi z vidika asinhronega razvoja, pri čemer se osredotoča bolj na težavna področja razvoja nadarjenih:

Nadarjenost je asinhroni razvoj, pri katerem kombinacija povišanih kognitivnih sposobnosti in povišane intenzitete doživljanja ustvari notranje izkušnje in zavest, ki je kvalitativno drugačna od norme. Asinhronost narašča z višjo intelektualno kapaciteto. Zaradi te edinstvenosti so nadarjeni še posebej občutljivi in zahtevajo prilagoditve na področju starševstva in poučevanja, da je njihov razvoj lahko optimalen.

Za nadarjene je značilen asinhroni razvoj, saj po navadi kognitivni razvoj prehiteva, medtem ko se preostala področja razvoja razvijajo povsem normalno ali pa celo zaostajajo. IQ-testi temeljijo na primerjavi kronološke starosti z mentalno. Čim višji je IQ, tem večji je razkorak med kronološko/dejansko in mentalno/izmerjeno starostjo nadarjenega. Bolj kot kognitivni razvoj (glede na mentalno starost) presega fizičnega (glede na kronološko starost), bolj se nadarjeni počuti drugačnega znotraj sebe, v socialnih odnosih in v odnosih do šolskega kurikula (Silverman, 1997, str. 40).

Zaradi asinhronega razvoja se nadarjeni dostikrat soočajo s težavami, ki so lahko precej drugačne od težav njihovih vrstnikov. Rezultati raziskave (Vernig, 2012), izvedene leta 2010, so pokazali, da več kot polovica (52 %) anketiranih učiteljev ($N = 299$), ki poučujejo nadarjene na osnovnih šolah, opaža, da imajo nadarjeni težave na socialnem oziroma emocionalnem področju. Rezultat raziskave se sklada tudi s

predhodnimi raziskavami oziroma navedki (npr. Davis in Rimm, 1998; Gross, 1998; Silverman, 1997), ki kažejo, da imajo nadarjeni drugačne socialne in emocionalne potrebe. Socialne in osebnostne težave so pri nadarjenih pogoste in jim povzročajo veliko škode. Čeprav nadarjeni na marsikaterem področju prekašajo vrstnike, pa se srečujejo s specifičnimi problemi, ki zavirajo ali celo onemogočajo njihov vsestranski razvoj (Colangelo, 1997, po Davis in Rimm, 1998).

Vsi pa se ne soočajo z enakimi problemi. Tudi znotraj skupine nadarjenih učencev obstajajo velike razlike. Nekateri nadarjeni so na življenje bolj pripravljeni kot drugi. Rimmove (Davis in Rimm, 1998, str. 373) klinične izkušnje kažejo, da imajo nadarjeni drugačne socialne in emocionalne potrebe, ki se jih lahko zavedajo ali pa tudi ne. Stopnja drugačnosti je različna od otroka do otroka in je odvisna tudi od njegovega okolja in sposobnosti njegovih staršev, da opazijo njegove posebne potrebe. Še zlasti ekstremno intelektualno nadarjeni so večinoma tudi bolj emocionalno občutljivi in se lahko soočajo z večjimi socialnimi težavami kot manj nadarjeni ali povprečni (Dauber in Benbow, 1990, po Davis in Rimm, 1998; Piechowski, 1997, po Davis in Rimm, 1998).

2.1 Odnos z vrstniki

Težave, s katerimi se soočajo nadarjeni, se največkrat kažejo v odnosih z vrstniki. Gross (1998) in Silverman (1997); navajata, da je nadarjenost celo povezana s pojavom težav v socialnih odnosih z vrstniki. Tudi rezultati raziskav avtorjev Winnie, Woodlands in Wonga (1982, po Gresham, Evans, 1988, po Horvat, 2008) so pokazali, da so se nadarjeni učenci na socialnem področju zaznavali kot slabše samoučinkoviti od svojih vrstnikov. Silvermanova (1993, po Silverman, 1997) glede na svoje klinične izkušnje opozarja, da mnogo dobro socialno prilagojenih nadarjenih trpi zaradi velike osamljenosti in notranjega konflikta med željo po sprejetosti in osebnimi ideali. Veliko takih nadarjenih za veselo masko skriva doživljanje intenzivnega notranjega konflikta in dvoma o sebi. V svoji obupani želji po pripadnosti mnogi »dobro socialno prilagojeni« nadarjeni obupajo ali izgubijo stik sami s sabo.

Sošolci za dosežke, ki so toliko boljši od njihovih, neredko iščejo vzroke prav v ambicioznosti in pretirani delavnosti, zato je nadarjeni velikokrat tarča posmeha in norčevanja. Vrstniki nadarjenega lahko dražijo in zbadajo (npr. »piflar«) (Strmčnik, 1994), nadarjeni v šolski jedilnici je sam, ne vabijo ga na rojstne dneve (Silverman, 1997).

Kljub temu pa si nadarjeni zelo želijo najti enako misleče (Silverman, 1997). Zaradi drugačnosti nadarjeni težko najdejo vrstnike s podobnimi vrednotami, prepričanji in interesi. To lahko pripelje do odtujenosti, nenavadnosti in občutka alienacije (Gross, 1998). Ker se nadarjeni v takih razmerah počuti prizadeto in osamljeno, saj ima proti sebi večino razreda, se dostikrat umakne in lahko postane samotar oziroma posebnež (Strmčnik, 1994).

Enačenje občutenja drugačnosti s pojmom čuden in nesprejemljiv lahko postane temelj pojmovanja samega sebe (Silverman, 2003). Zaradi nesprejetosti se nadarjeni zatekajo k različnim obrambnim odzivom. Ena od možnosti je, da se pasivizirajo ali pa se zelo krčevito borijo za svoj prav, za njim primerno položaj. Strmčnik (1994) meni, da se v obeh primerih kažejo posledice v različnih odklonskih odzivih, največkrat v šolski naveličanosti oz. odtujenosti, v upadanju učne storilnosti daleč pod njihove zmožnosti ter v vedenjskih in/ali čustvenih motnjah, ki se lahko zaostrijo vse do samomorilskih namenov.

Občutek drugačnosti lahko nadarjene vodi v socialno osamitev ali prikrivanje svoje nadarjenosti in znanja zaradi želje, da bi jih vrstniki sprejeli. Nadarjeni začnejo dvo-

miti o sebi, njihova želja, da se vključijo v skupnost, pa lahko vodi tudi v prikrivanje nadarjenosti. Na družbeno okolje se prilagodijo z uporabo »maske«, pri čemer gre za razvijanje alternativnih, socialno bolj sprejemljivih identitet ter potiskanje nadarjenosti in želje po učenju v ozadje. Swiatek (1995, po Gross, 1998) navaja odkritje, da je pri večini nadarjenih navzoča težnja po zanikanju svoje nadarjenosti. Grossova (1993, po Gross, 1998) navaja raziskavo, v kateri je 70 % nadarjenih učencev, ki imajo IQ 160 ali več, korenito prilagodilo glasno branje ali celo nehala brati v prvih štirih tednih šolanja zaradi potrebe po prilagoditvi vedenja vrstnikom. Buescher in Higham (1989, po Gross, 1998) opozarjata na težnjo trinajst in štirinajst let starih nadarjenih, da se ne udeležujejo aktivnosti, ki bi jih razkrile kot nadarjene.

2.2 Previsoka pričakovanja zaradi uspešnosti

Nadarjeni se dostikrat soočajo tudi s težavami, ki so povezane z njihovo uspešnostjo. Bolj je učenec nadarjen, več od njega pričakujejo učitelji, vrstniki in ne nazadnje tudi starši. Nadarjeni doživljajo velik pritisk, ker so njihove sposobnosti na višjem nivoju, zato mislijo, da se morajo tudi oni vedno dokazovati na višjem nivoju oziroma biti uspešni na vseh področjih. Nenehno dokazovanje nadarjenosti v šolskem okolju ali v vrstniški skupini pa lahko vodi tudi do pogostih frustracij in močne izčrpanosti (Buescher, 2003).

Uspešnost pa lahko povzroči tudi navajenost na doseganje uspeha z malo truda. Zaradi navajenosti na uspeh nadarjeni lahko razvijejo slabo frustracijsko tolerantnost in samodisciplino ter se soočajo z občutki krivde.

Nenehno dokazovanje nadarjenosti lahko vodi v nižanje samospoštovanja in slabo samopodobo, izčrpanost in stres ter perfekcionizem. Adderholdt-Elliott (1989, po Davis in Rimm, 1998) navaja, da se pri perfekcionističnih učencih kažejo naslednje značilnosti: zavlačevanje, strah pred neuspehom, črno-belo mišljenje (vse ali nič), »paraliziranost« perfekcionizem (če obstaja možnost padca, je bolje narediti nič, kot tvegati padec) in deloholičnost (ki vodi v izgorevanje, depresije in izgubo ravnotežja med šolo, družino in prijatelji). V življenju se zato nadarjeni lahko soočajo s pogostimi skrbmi, občutki krivde ali pa se popolnoma »vržejo v delo« (Davis in Rimm, 1998, str. 398).

3 Pomoč nadarjenim pri reševanju težav na socialnem in emocionalnem področju v Sloveniji

V slovenskem Konceptu odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci (Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci, 2009) so navedene oblike dela in aktivnosti, ki spodbujajo razvoj nadarjenega ter mu neposredno ali posredno pomagajo pri reševanju težav na socialnem oziroma emocionalnem področju.

Po Konceptu odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci delo z nadarjenimi izhaja iz naslednjih temeljnih načel (Žagar, 2006):

- širitev in poglobljanje temeljnega znanja,
- hitrejša napredovanje v procesu učenja,
- razvijanje ustvarjalnosti,
- uporaba višjih oblik učenja,
- uporaba sodelovalnih oblik učenja,
- upoštevanje posebnih sposobnosti in močnih interesov,
- upoštevanje individualnosti,
- spodbujanje samostojnosti in odgovornosti,

- skrb za celostni osebni razvoj,
- raznovrstnost ponudbe ter omogočanje svobodne izbire učencem,
- uveljavitev mentorskih odnosov med učenci in učitelji oz. drugimi izvajalci programa,
- skrb za to, da so nadarjeni učenci v svojem razredu in šolskem okolju ustrezno sprejeti,
- ustvarjanje možnosti za občasno druženje glede na njihove posebne potrebe in interese.

V Temeljnih načelih za delo z nadarjenimi, ki so zapisana v Konceptu, je pozornost usmerjena v posebne potrebe nadarjenih. Zagotovljena je posebna pomoč, če jo nadarjeni (in njihove družine) potrebujejo. Oblike dela in aktivnosti vsaj občasno omogočijo druženje nadarjenih (poletne šole, tabori, skupne priprave na tekmovanja, festivali), aktivne oblike dela (raziskovalno učenje, projektno učno delo, sodelovalno učenje, samostojno delo) oblike dela za razvijanje ustvarjalnosti (tehniške za razvijanje ustvarjalnosti), oblike dela za razvijanje samostojnosti in odgovornosti (pristopi, ki spodbujajo razvoj metakognicije: pisanje listovnika, dnevnika, razprave, okrogle mize itd.) (Bezić, 2006).

3.1 Biblioterapija

Oblika dela in pomoči, ki je posredno zajeta v predlagano delo z nadarjenimi ter jo lahko izvajajo tako učitelji kot tudi šolski knjižničarji, je biblioterapija. Avtorji (Delisle, 1992, po Davis in Rimm, 1998; Hebert, 1993, 1996, po Neihart, 2006) navajajo biblioterapijo kot uspešno metodo na področju samosprejemanja. Tovrstna terapija obsega branje in refleksijo literature, ki so jo napisali nadarjeni posamezniki in v kateri opisujejo lastne načine spoprijemanja s težavami (Hebert, 1993, 1996, po Neihart, 2006). Biblioterapija nadarjenim pomaga reševati emocionalne težave (Delisle, 1992, po Davis in Rimm, 1998). Nanaša se tudi na branje biografije, ki govori o vztrajanju kljub neenakosti in prispevanju k razvoju družbe (Hollingworth, 1939, po Silverman, 1997). Človekoljubne študije razširjajo zavedanje nadarjenih o globalni povezanosti in jih usmerjajo k boljšemu razumevanju ter sprejemanju sebe in drugih (Silverman, 1997).

Leta 2010 je bila izpeljana raziskava (Vernig, 2012) o tem, katere oblike dela in aktivnosti za nadarjene izvajajo na posameznih šolah v Sloveniji ($N = 30$) (biblioterapija je označena s poudarjenim tiskom).

Razpredelnica 1: Delež šol, ki izvajajo posamezno obliko dela in aktivnosti

	Število	Delež (v %)
Vključevanje nadarjenih v športne, kulturne in druge dejavnosti	30	100,00
Dodatni pouk	29	96,67
Priprava za udeležbo na tekmovanjih	29	96,67
Izdelava seminarskih ali raziskovalnih nalog	27	90,00
Pomoč nadarjenega učenca sošolcu	23	76,67
Osebno svetovanje nadarjenim učencem	23	76,67
Kreativne delavnice	23	76,67
Svetovanje staršem nadarjenih učencev	23	76,67
Mentorstvo nadarjenemu učencu	22	73,33
Aktivnosti v okviru notranje diferenciacije	22	73,33
Spodbujanje pozitivne samopodobe	19	63,33
Socialne igre	18	60,00

	Število	Delež (v %)
Ustvarjanje možnosti za socialna druženja nadarjenih učencev	18	60,00
Kooperativno učenje in druge oblike skupinskega dela	17	56,67
Učenje reševanja konfliktov	15	50,00
Vključevanje nadarjenih v poletne taborne	13	43,33
Mladinske delavnice	13	43,33
Interakcijske vaje	12	40,00
Spodbujanje izražanja čustev	11	36,67
Pomoč nadarjenim učencem pri vključevanju v socialno okolje	11	36,67
Raziskovalni tabori	11	36,67
Vključevanje nadarjenih v sobotne šole	10	33,33
Spoznavanje samega sebe (vrednosti in omejitev)	10	33,33
Hitrejše napredovanje nadarjenega učenca – akceleracija	9	30,00
Vaje sproščanja – relaksacija	7	23,33
Biblioterapija	7	23,33
Učenje komunikacije	7	23,33
Učenje obvladovanja čustev	6	20,00
Učenje meditacije	3	10,00
Učenje tehnik za premagovanje stresa	3	10,00
Učenje vizualizacije	3	10,00
Vzporedni programi (pull-out)	1	3,33

Iz razpredelnice 1 je razvidno, da biblioterapijo izvajajo na manj kot eni tretjini šol, ki so bile zajete v raziskavo. Ta oblika dela in aktivnosti pa je za nadarjenega vendarle zelo dobrodošla in bi bilo smiselno, da bi jo izvajali na vseh šolah. Njena prednost je predvsem v tem, da je nadarjeni notranje motiviran, pomaga mu na področju samosprejemanja ter tako pripomore tudi k njegovemu ustrežnejšemu emocionalnemu in hkrati tudi socialnemu razvoju.

Šolski knjižničar ima pri uporabi biblioterapije zelo pomembno vlogo in lahko pri izvajanju te oblike dela oziroma aktivnosti veliko pripomore. Ker pozna gradivo v šolski knjižnici, lahko nadarjenim pomaga pri izbiri gradiva ter jih ustrezno usmerja oziroma spodbuja k refleksiji prebranega. Poleg tega lahko branje ustrezne literature dopolni tudi z drugimi aktivnostmi.

V okviru izvajanja biblioterapije bi bilo smiselno razmisliti o timskem sodelovanju učitelja (oziroma drugega pedagoškega delavca) in šolskega knjižničarja, pri čemer bi lahko sodelovanje preraslo v dopolnitev oziroma nadgradnjo že obstoječih oblik dela in aktivnosti, ki jih uporablja učitelj/drug pedagoški delavec.

Sklep

Ker se veliko nadarjenih učencev sooča s težavami na socialnem ali/in emocionalnem področju, je pomembno, da jim pomagamo pri soočanju s temi težavami. V šolah je zagotavljanje pomoči lahko izvedljivo, saj imamo na razpolago kar nekaj gradiva oziroma možnosti za izvajanje različnih oblik dela in aktivnosti, med drugim tudi biblioterapije. Pobudo za izvajanje biblioterapije lahko prevzame šolski knjižničar, zaželeno pa je tudi sodelovanje knjižničarja s preostalimi pedagoškimi delavci. Pri tem pa logistika in organizacija nista toliko pomembni kot to, da se nadarjenemu zagotovi možnost ter pomoč, da se sooči s svojimi težavami in jih poskuša ustrezno rešiti. V nadaljevanju bi bilo smiselno izdelati tudi seznam literature za pomoč nadar-

jenim pri premagovanju določenih težav na emocionalnem ali socialnem področju, ki bi lahko služil tudi učiteljem in svetovalnim delavcem pri pripravi individualiziranega programa za nadarjene.

Viri

- Bezić, T. (2006). Individualizirani program vzgojno-izobraževalnega dela za nadarjenega učenca. V: Bezić, T. (ur.), *Odkrivanje nadarjenih učencev in vzgojno-izobraževalno delo z njimi*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 70–82.
- Buescher, T. M. (2003). Helping adolescents adjust to giftedness. http://www.sengifted.org/articles_social/BuescherHigham_HelpingAdolescentsAdjust.shtml (12. 12. 2009).
- Davis, G. A., Rimm, B. S. (1998). *Education of the gifted and talented*. Needham Heights: Allyn and Bacon.
- Gross, M. U. M. (1998). The »me« behind the mask: Intellectually gifted students and the search for identity. http://www.sengifted.org/articles_social/Gross_TheMeBehindTheMask.shtml (12. 12. 2009).
- Hrovat, T. (2008). Učna in socialna samoučinkovitost nadarjenih učencev. V: Ferbežer, I., Monks, F. J. (ur.), *Holistični pogled na nadarjenost*. Ljubljana: MIB, str. 95–103.
- Niehart, M. (2006). Dimensions of Underachievement, Difficult Contexts, and Perceptions of Self. *Roeper Review*, Summer, Letnik 28, številka 4.
- Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci. http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_drugo/Odkrivanje_in_delo_z_nadarjenimi_ucenci.pdf (24. 3. 2009).
- Silverman, L. K. (1997). The Construct of Asynchronous Development. *Peabody Journal of Education*, 72, str. 36–58.
- Silverman, L. K. (2003a). Developmental phases of social development. http://www.sengifted.org/articles_social/Silverman_DevelopmentalPhasesOfSocialDevelopment.shtml (12. 12. 2009).
- Strmčnik, F. (1994). Skrb za razvoj nadarjenih učencev. V: Blažič, M. (ur.), *Nadarjeni: Stanje, problematika, razvojne možnosti*. Novo mesto: Pedagoška obzorja, str. 9–25.
- Vernig, M. (2010). *Oblike dela in aktivnosti na socialnem in emocionalnem področju za nadarjene učence v osnovnih šolah*. Magistrsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Žagar, D. (2006). Koncept odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli: zakaj tako. V: Bezić, T. (ur.), *Odkrivanje nadarjenih učencev in vzgojno-izobraževalno delo z njimi*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 10–19.

> **Mag. Manca Kokalj Vernig**, magistrica znanosti, učiteljica na Osnovni šoli dr. Vita Kraigherja.
Naslov: Osnovna šola dr. Vita Kraigherja, Trg 9. maja 1, Ljubljana
Naslov e-pošte: manca.vernig@guest.arnes.si